

АВТОРСКА СПРАВКА

за приносните моменти на публикациите
на д-р Кирил Карталов,

представени за участие в конкурс
за заемане на академична длъжност „доцент“
по професионално направление 2.3. Философия
за нуждите на секция „Знание и реалност: модели, методологии и евристики“,
обявен от ИИОЗ при БАН в ДВ брой 91/24 ноември 2015 г.

Монография

1. ***Парадигми на политическата наука.* Изд. „За Буквите – О писменехъ“, София 2010, 480 страници, ISBN 978-954-8887-82-3.**

Книгата е първи опит в съвременното академично образование и култура в България да представи и обобщи, с изискванията на научния анализ, някои от най-важните парадигми на съвременната политическа наука.

В политическите и обществените науки терминът парадигма има двойко значение. В значението, предложено от Томас Кун, който се позовава на естествените науки, парадигмата е сбор от теоретично-методологически тези, споделяни от определена научна общност [Т. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, The University of Chicago Press, Chicago, 1962]. В смисъла, предложен няколко години по-рано от Робърт Мъртън, терминът придобива по-широко значение, посочвайки съществуването на „кодекс“ от понятия и проблеми, постулати и хипотези, теоретични формулировки и изследователски резултати, възприет от широк кръг учени за един разумно продължителен период от време [R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, The Free Press, Glencoe, 1949]. Монистичната постановка на Кун се спира на редуването на парадигмите и поставя ударението върху преимуществото на една доминираща парадигма, която от време навреме се налага над другите, които избутва в периферията на науката. Постановката на Мъртън е плуралистична, тъй като счита, че многочислени парадигми могат да съжителстват и да продължат да будят интереса и поддръжката на учените. Използването на концепцията на Мъртън за парадигма позволява да се изложат основните черти на научното познание за политиката като се изтъкнат елементите на приемственост и натрупване, наред с тези на промяна и иновация.

Следователно изразът парадигма е използван, за да извести съществуването на *кодекс* от понятия и теми, една традиция на изследване, която кодифицира хипотези и изследователски резултати, постулати и аксиоми, модели и теории в една обща систематизирана схема, улесняваща описанието и интерпретацията на реалността. В този смисъл един от приносите на книгата е, че представя политическата наука като мултипарадигмена наука. Когато се разглеждат темите, които, възприемани като независими

променливи величини постепенно са привлекли вниманието на учените, се откриват поне дузина парадигми, отнасящи се до властта, държавата, индивидуалния актьор, политическата личност, политическото и електоралното поведение, процеса на взимане на решения, елитите, групите за интерес и натиск, неокорпоративизма, институциите, рационалния избор, политическата култура.

Някои от тези парадигми като например парадигмата за властта, въведена от Макиавели, имат зад гърба си много дълъг живот. Други като парадигмата за електоралното поведение, схващано като израз на най-общо политическо поведение, са в употреба от втората половина на миналия век. И още, докато много парадигми са в упадък и са по-малко използвани, отколкото в миналото, други са във възход и привличат интереса на научната общност. Сред парадигмите в упадък могат да се посочат неоинституционалната и тази за рационалния избор, докато парадигмата за културата се наложи в последно време и привлича вниманието на все по-голям брой учени.

Принос на книгата е, че едно въведение към политическата наука започва с различието между „политика“ и „политическа наука“: между една реалност, съставена от явления и структури, които се отнасят до властовите отношения, и разсъжденията около тези ключови въпроси, не като опити за препоръка или оценка, а дескриптивно и емпирично. Конкретна цел е да се разгледат разделно не толкова два свята, а две представи за политическия живот – „практическата“ и „научната“.

Практическата представа за политиката препраща към здравия разум и има две не винаги съвпадащи компоненти: едната представена от управляващите и другата от управляваните. И двете включват очакванията и нуждите, илюзиите, мненията и убежденията, предразсъдъците и надеждите на онези, които живеят в една и съща общност в определен исторически период. Но те се подчиняват на противоположни начини на мислене. Политиците създават представи за политиката, насочени към придобиване, запазване и упражняване на властта. Гражданите реагират на подтисничеството, на „диктата“ и издигат искания за гарантиране на трудови и политически права, автономия и свобода.

От своя страна научната представа за политиката има познавателни цели и се създава от група експерти, които се опитват да отделят при всяко политическо явление или събитие истината от неистината, привидността от реалността, формата от същината. Там, където практическата представа обичайно се внушава чрез прикривания и извращения, измислици, пропаганда и манипулации, научната представа формулира схеми, които изваждат на бял свят реално съществуващи условия и пречки, стойности, облаги, обвързвания и шансове.

Както при всички други науки дефиницията за политическа наука зависи от състоянието на организиране на научния материал и от характеристиките на изучавания предмет, така и настоящият труд цели да разясни каква научна дисциплина се разглежда и на каква научна представа за политиката се желае да се даде предпочитание.

Друг принос е разделението „политическа наука“ и „политология“ – последният термин е несполучлива препечатка на „социология“, както отбелязва сър Фридрих Полък в *An Introduction to the History of the Science of Politics* (1911). Същото наименование е било неприемливо и за неколцина академици, тъй като „ако такъв израз би могъл да съществува в латинския език, той би означавал нищо повече от наука за сдруженията и съюзите“. Историко-лингвистичната и сравнителната реконструкция на тези наименования, макар и леко различни, придобити в хода на развитието им от отделните дисциплини, съставляващи обществените науки,

би могла да доведе не само до преоткриването на по-малко или повече забравени и любопитни особености, но и до признаването на значителни отклонения в изучаването на развитието на тези дисциплини.

Политическата наука проучва или изследва, с методологията на емпиричните науки, различни аспекти на политическата действителност с цел тя да се обясни възможно най-пълно. Както всички други обществени науки или хуманитарни дисциплини политическата наука няма за своя първостепенна задача да се обърне към широката публика, макар че някои от най-добрите изследователи са успели да я заинтригуват чрез един естествен и достъпен език.

С термина политология се дефинира анализът или почесто коментарът на непосредствените политически факти без някаква особена методология и без друга цел, освен да се тълкуват фактите от всекидневието за широката публика, желаеща да се информира. Главно журналисти, но и учени, повече или по-малко известни специалисти с различно образование и произход – историци, социолози, икономисти, юристи и дори учени политици – през последните години са развивали в пресата или в списания и книги ценната си дейност като политолози.

Предимно в последните двадесет години политологията в международен план се превръща не само във важно средство за информация и помагало да се разбере политиката, но и в начин да се узаконят и доведат до знанието на широката общественост някои анализи на политически явления. Да се смесват обаче политическа наука и политология е фактически погрешно и преди всичко пагубно за малцината или многото, които са посветили или посвещават живота си на изучаването и изследването на проблемите във въпросната област. От гледна точка на тази перспектива разграничението между двата термина е не само полезно, но и необходимо.

Приносът се изразява и в това, че структурата и езикът на настоящата книга са замислени така, че да направят прочита полезен за всички, които по професионални и изследователски съображения или с желание за културно задълбочаване имат нужда да си разяснят понятия, проблеми и теории, чийто дълбок смисъл често пъти е известен или се подразбира.

Основен принос също така са библиографските препратки, отнасящи се до повече от век научна продукция, които позволяват да се намерят всички посочени трудове и съставляват своеобразен списък на една библиотека с книги за политическата наука, в който освен творбите, очертали развитието на тази дисциплина, намират място и най-съвременните придобивки, и най-значимите критически анализи.

Съставителство

2. *Наръчник на политиците според кардинал Мазарини. Двуетично издание. Изд. „За Буквите – О писменехъ“, София 2010, 174 страници, ISBN 978-954-8887-84-7.*

Настоящите максими, посветени на гонитбата за политическа власт в Европа през XVII век, пренебрегват абстракциите, които обичайно съпътстват политиката и властта, и са посветени на отделния индивид, който иска да изпъкне над другите. Става дума за наръчник *sui generis* от морални (или неморални, но изпитани в житейската практика) максими, които

представляват концентриран опит, придобит по-скоро в активния и бурен живот на властта, отколкото в усърдни литературни разработки и книжовна размисъл.

Освен че е една величава стратегия, в нея са изложени и практически съвети, полезни за онзи, който иска да постигне успех в управлението и да го запази. В книгата няма никаква политическа, философска или религиозна идейност. Малко преди смъртта си кардинал Джулио Мазарини (1602-1661) представил на краля своите управленски наставления, като пожелал те да бъдат записани. В тях е изложена цялостна програма за национално помирение под егидата на абсолютизма на краля, който трябвало да счита за своя „дясна ръка“ покореното вече благородничество. В тази програма имало и някакъв вял призив да се облекчи крайно бедното положение на народа чрез данъчни облекчения.

Основната мисъл в *Наръчник на политиците* е от чисто психологическо естество – необходимостта от задълбочено познаване на човешката душевност, изложена в синтезиран вид:

— в увода: „В древността [...] са казвали: *търпи и се въздържай*. Сега се казва: *хитрувай, преструвай се и се въздържай*, т.е. опознай себе си, опознай и другите“;

— и в заключителните максими: „Преструвай се. Прикривай. Нямай доверие на никого. Хвали всичко. Внимавай какво правиш“.

Приносът на изданието е, че именно защото не са свързани с политически формули или с конкретна и специфична политическа система, максимите в *Наръчника* са широко приложими във всяка епоха, т.е. актуални са и днес, макар и с някое и друго изключение. Така например, в днешното масово и дирижирано от масмедииите общество едва ли някой политик ще възприеме препоръката да се появява публично „колкото може по-малко“.

Тези съвети се оказват полезни и за кариери, различни от политическата. В някои страници четем как да прикриваме нещо написано или изречено, което като че ли се отнася за таен агент; не малко препоръки спокойно могат да влязат в някое ръководство по *management*: „Съхранявай се за по-важни задачи“; „По-маловажните дела възлагай на подчинените си... Ако някоя задача е второстепенна по важност, не отделяй много време... С каквото и да се занимаваш, не пилей повече време от необходимото“; „не искай нещо, ако не си убеден, че ще го получиш“; „ако те уволнят, изрази публично задоволството си и дори признателност към онзи, който ти е върнал спокойствието и свободното време, за които си мечтал“.

По същество Мазарини предлага едно ръководство на всеки, който иска да бъде *spin doctor* на самия себе си. Затова *Наръчник на политиците* се явява особено подходящ за време като нашето, в което след краха на идеологиите, политиката по-скоро е прагматизъм и опортюнизъм, а в някои случаи дори начин за придобиване на власт и обогатяване. С утежняващото обстоятелство, че в епохата на Мазарини препоръчаните методи са били практикувани в дворцовите и аристократическите салони, като са запазвали някаква форма на изящество, докато в днешно време те неизбежно загрубват и обслужват необходимостта от съзнателно манипулиране на масите.

Оригиналният текст, на малко измъчен латински език, е бил публикуван неколкократно между 1684 и 1723 г. в издания, постепенно обогатявани с допълнения. Славата му на труднодостъпен писмен паметник изглежда се дължи на многото печатни грешки. Принос на настоящата книга е, че привежда преписа от латинския оригинал, извлечен от изданието *Breviarium Politicorum secundum Rubricas Mazarinicas, apud Joannem Klammerum, Coloniae, An. MDCCXXIII*.

3. Де Леонардис М. *Ultima Ratio Regum. Военна сила и международни отношения*. Изд. “За Буквите – О писменехъ”, София 2011, 278 страници, ISBN 978-954-2946-08-3.

Ultima ratio regum или „последният аргумент на кралете“. Този надпис по заповед на краля на Франция Луи XIV – „Кралят Слънце“, през 1650 г. бил гравирани върху дулата на френските топове. *Ultima ratio regis* или „последният аргумент на краля“ пожелал да изпишат върху пруските топове и Фридрих II през 1742 г.

Въпросната фраза, произхождаща от широко разпространения израз *extrema/ultima ratio* (краен/последен аргумент) и която се среща още у Цицерон и Юлий Цезар, означава последен довод (средство), към който е прибегвала върховната власт, когато всички останали средства се оказвали недостатъчни. Първата вероятна употреба на изречението е установена в една реплика през 1516 г. на кардинал Франсиско Хименес де Сиснерос, регент на Арагон и Кастилия: *Hoc est ultima ratio regis* („Това е последното средство на краля“). Със същия израз, на испански, ще си послужи и великият драматург на *siglo de oro* Педро Калдерон де ла Барка, според когото барутът и гюлетата за топове са *ultima razón de reyes* („последното средство на кралете“).

Приносът на тази книга е, че разглежда различни актуални проблеми в гранична близост с историята на международните отношения, военната история и стратегическите науки, както и теми, отнасящи се до взаимовръзките между дипломатия и стратегия, между външната и военната политика. Авторът подчертава тезата, че спецификата на международните отношения се състои в законното право от страна на всяка суверенна държава да прибегва до въоръжена сила и че военната сила е фактор, без който не може да съществува нито една международна система.

Изданието се състои от три части. В първата са изложени някои най-общи възгледи по темата използване на военна сила в международните отношения. Във втората част се разглежда периодът на Втората световна война и предимно този на Студената война: по-специално стратегиите и политиките на НАТО. Третата част научно представя за първи път в България християнската доктрина за „справедливата война“, както и значението на военно-религиозните ордени.

Авторът на книгата проф. Масимо де Леонардис е сред най-авторитетните европейски историци на нашето време, понастоящем председател на *Commission Internationale d’Histoire Militaire Comparée*.

11 януари 2016 г.

София